

LIBRIS

We know
books

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.librariaeikon.ro, www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al
Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IRIMIA, JUSTINA

**Ultimul tango la Buenos Aires : o metropolă exotică pe înțelesul
tuturor / Justina Irimia. - București : Eikon, 2023**

ISBN 978-606-49-0973-2

821.135.1

DTP: Valerian Susan

Editor: Valentin Ajder

JUSTINA IRIMIA

ULTIMUL TANGO la Buenos Aires

O METROPOLĂ EXOTICĂ
PE ÎNȚELESUL TUTUROR

Ediție revizuită și adăugită

EIKON

București, 2023

CUPRINS

O societate care se contemplă.....	5
Spațiu, nu timp	11
Din binefacerile unei mode.....	14
Despre glumă	18
Despre familiaritate și puterea de a râde.....	21
Mituri și manii.....	27
Virtutea viciului.....	34
O invenție argentiniană.....	40
Despre vaci	45
Infuzia vieții.....	52
Sub semnul unei clase.....	57
O țară dezbinată	71
Secrete postume.....	81
Istoria din subsoluri	88
Orașul funerar	100
Rit(m)ul protestului	105
Metabolisme culturale	108
Îngrădiri îngăduite	113
Kirchnerisme	116
Harul vorbelor fără har	123
<i>Farándula</i> , în orașul miilor de scene	133
Împliniri incerte	138
În umbra îngerului.....	156
Legea căsătoriei homosexuale.....	163
Parisul Sudului.....	169

Un deceniu tulbure.....	177
Moartea unui procuror.....	180
Cronica unor șpăgi.....	184
Epoca pandemiei de Coronavirus.....	187
Abigail.....	194
Zmeul cosmic.....	196
În urma lui Borges... ..	200

SPAȚIU, NU TIMP

Mă voi opri la colțul unde nu vei veni.

Julio Cortázar, *El Futuro (Viitorul)*

Prin ochii hubloului de avion, orașele Americii de Sud se zăresc în anatomia lor reală. Ele se întind cuminte și previzibil, precum notele succesive ale unei muzici tihnite. Străzile perfect perpendiculare, de o rigoare liniștitoare, alcătuiesc cvartale numite *manzanas*.

Buenos Aires, gloria Americii de Sud, portul care își deschide brațele către Europa care l-a creat și către lumea care îl descoperă neîncetat, este, la fel ca și surorile sale, locul unde spațiul, iar nu timpul, determină pașii pe străzile cu nume elegante. Turistului european, lipsit de întâlnirea cu New York ori cu alte orașe nord- sau sud-americane, i se înfățișează o ciudată așezare de străzi care îl poartă pe distanțe enorme și obositoare, deopotrivă prin cartiere luxoase și zone imunde, cu o naturalețe surprinzătoare. Astfel, el descoperă că la 2 km de punctul de plecare, ajunge într-o lume diferită de cea din care a plecat, aflându-se însă pe aceeași stradă. Explicația e simplă și pur tehnică – Buenos Aires este construit pe structura de *cuadras*. O *cuadra*, echivalentul termenului american *block*, este doar în aparență o

stradă, în accepțiunea europeană a termenului. Lungă de aproximativ 100 de metri, ea reprezintă un fragment, o articulație din ceea ce, în înțelegerea locală, înseamnă o stradă. O stradă din Buenos Aires, întotdeauna foarte extinsă, este, deci, alcătuită din numeroase *cuadras*, care se succedă perseverent și natural, purtându-și călătorul cu siguranța unui ghid. Dată fiind lungimea străzilor, deseori referirea la o anumită adresă se face nu prin numărul căutat, ci prin menționarea uneia dintre străzile perpendiculare pe strada pe care se află.

Căci structura urbană este de mult asimilată de localnic, făcând ca orice deplasare pe jos să fie mijlocită de spațiu, departe de dictatura timpului. Astfel, întrebării clasice: „Unde se află strada X?” i se va răspunde invariabil cu o referire la numărul de *cuadras* care trebuie străbătute, și nicidecum la numărul de minute necesare. Turistul care s-ar interesa, inocent, de timpul implicat de traseu s-ar confrunta cu privirea nedumerită a localnicului, confruntat, la rândul său, cu o noutate adusă din lumea veche, locul unde, spre stupefăcerea sa, nu există *cuadras*, iar oamenii, presupune el, merg pe stradă într-o confuzie generalizată, ratând, frecvent, destinația.

Două substantive apar cu o insistență care le transformă într-o parte a codului identitar al societății. Nu este nevoie să vorbești spaniola locală ca să înțelegi că, la Buenos Aires, termenul *cuadra* și complementul său *esquina* au coborât din dicționar, intrând în ființa *porteña* cu fermitatea unui decret și confortul unui reper. Căci, dincolo de orice referință concretă, aceste două cuvinte se topesc în intime coordonate socio-culturale, iar prelungirea lor fizică le dăruiește viață proprie. *Esquina* este colțul străzii. Cuvântul trăiește aici plenitudinea

identității sale – poate fi reperul unui drum, al localizării unei stații de autobuz, al unei farmacii, sau locul unei întâlniri. În acest oraș romantic și decadent, mângâiat de nostalgia tangoului, *esquina* este colțul în care trăiește, de un secol, câte o cafenea celebră sau o modestă crâșmă, câte o misterioasă casă abandonată sau un depozit de unelte diverse. Este termenul de mult împrumutat de numele câte unui restaurant de cartier. *Esquina* este locul unde se înalță câte o cupolă amenințătoare a cărei înfățișare își găsește armonia în acest Paris al Sudului.

DIN BINEFACERILE UNEI MODE

Și Dumnezeu pune mai puține întrebări, și tot iartă.
Zicală argentiniană

Un șuvoi de oameni nerăbdători curge neîncetat de-a lungul bulevardului Rivadavia. Mașinile trec nesăbuit, umplând de praf și zgomot intersecția dintre Rivadavia și Acoyte, cunoscut loc de întâlnire al cartierului. De la etajul doi, îi privesc din când în când, absent de binevoitor, în timp ce o ascult pe Liliana. Stă așezată vizavi de mine, de unde intersecția nu se poate vedea, și se uită doar în ochii mei așa cum, îmi imaginez, își privește zecile de pacienți care iau loc pe același scaun, de-a lungul unei săptămâni. Psiholog cu experiență, Liliana Kasdaglis ascultă confesiuni, privește lacrimi, descoperă secrete și încearcă să afle dacă deține vreuna dintre cheile misterului omului argentinian.

Se spune că Buenos Aires este orașul cu cel mai mare număr de psihologi pe cap de locuitor din lume. Sociologul Esteban Lijalad îmi atrăgea atenția că mulți psihanalști evrei din Austria și Germania s-au refugiat la Buenos Aires, fugind de persecuția naziștilor, și au pus bazele Asociației Psihanalitice argentinienne. Metodele școlii europene de psihanaliză au călătorit și ele la Buenos

Aires, în anii '60, și au fost primite entuziast. Astăzi există o zonă numită *Villa Freud* (*villa* desemnând o zonă dintr-un cartier) datorită numărului impresionant de cabinete psihologice. Mulți dintre cunoscuții mei sau dintre persoanele cu care am intrat în contact menționau nonșalant că fac terapie, așa cum ar fi vorbit de mersul la cumpărături. Spre deosebire de multe alte societăți, aici a merge la psiholog nu este perceput ca ceva rușinos. Mai degrabă o simplă modă sau un capriciu și, fără îndoială, o afacere prosperă, terapia este deja un serviciu banal. Aș fi vrut s-o fac pe Liliana să devină sclava generalizărilor care să-mi permită să schițez tipologia omului din Buenos Aires. Lucru deloc ușor, pentru că psihologii se feresc tocmai de generalizări și clișee. Liliana mi-a vorbit, fără multe detalii, despre problemele de cuplu ale pacienților săi, principalul motiv al începerii terapiei, și am discutat, pe scurt, despre instabilitatea emoțională și gelozia obsesivă, teme atât de des invocate aici.

Cel mai faimos personaj de bandă desenată, Mafalda, construiește, într-unul dintre episoadele seriei, o jucărie mare. Mama o întreabă dacă face un pătuț pentru păpuși, dar fetița de 7-8 ani, rămasă singură, comentează iritată: „Ce pătuț, e canapeaua psihologului!”

Una dintre posibilele explicații ale succesului terapiei psihologice este și disponibilitatea argentinienilor de a vorbi despre ei, de a-și împărtăși grijile și, mai ales, de a se plânge. În general, argentinianul nu are rezerve în a-și face cunoscute problemele, cu orice ocazie.

Un filozof cu care am discutat despre succesul psihoterapiei la Buenos Aires mi-a mărturisit că nu îl poate explica, că nici nu și-a pus problema să-l înțeleagă

și că el însuși a făcut 10 ani de terapie, întreruptă doar de moartea psihologului personal!

Psihologul Graciela Perrier mi-a mărturisit că, fiind un popor care „trăiește din criză în criză”, argentinienii sunt obișnuiți să meargă înainte pe cont propriu, dar că, în unele momente, au nevoie de terapeuți. Loc al reflecției obiective, terapia este văzută și ca „spațiu sanitar”; multe peroane îi mărturisesc Gracielei: „Simțeam nevoia să fac ceva care să mă ajute.”

Dacă acum 50-60 de ani era privilegiul celor înstăriți, în epoca noastră terapia a devenit instrumentul tuturor claselor sociale. Iar de când are și reputația unei mode, adolescenții și copiii le cer părinților să le plătească ședințe la psiholog. Un student îmi relata, amuzat, că îi sugerase unei colege de 22 de ani să încerce să fie mai puțin crispată și nesigură, și o întrebase dacă a făcut ceva ca să-și schimbe comportamentul. Fata îi răspunsese: „Da, mi-am schimbat psihologul!”

Există cazuri de dependență de terapie, după cum există cazuri în care psihologul îi propune pacientului să înceteze tratamentul, pentru că perpetuarea lui ar deveni nocivă. „Este psihologul noul preot?” – nu am putut să evit întrebarea-cliseu în discuția cu Graciela. Mi-a replicat: „Respectul pentru Biserică aici este formal. Suntem prea inchizitivii pentru a accepta ceva doar de dragul de a accepta. Biserica nu mai are greutatea pe care a avut-o pe vremuri.”

Într-adevăr, nemulțumirea față de Biserica Catolică, manifestată tot mai agresiv, ar putea explica de ce *los porteños* caută un leac rapid pentru probleme de toate naturile în persoana unui psiholog.

Mai mulți psihologi mi-au mărturisit că principala frică a argentinienilor de azi este legată de lipsa de siguranță. Jafurile violente, crimele și răpirile au modificat obiceiurile cotidiene, alimentând paranoia și neîncrederea (mulți locuitori ai Capitalei refuză să mai răspundă soneriei de la interfon și le interzic copiilor să se joace în fața blocului).

La finalul discuției cu Graciela, am întrebat-o ce cuvinte asociază cu societatea *porteña* contemporană. Mi-a răspuns: „Anarhică, emoțională, prietenoasă, inteligentă.” Și, înainte să-i părăsesc cabinetul, a adăugat, pe un ton de prevenire: „Dacă ți se pare că ce ți-am spus e incoerent pe alocuri, nu te îngrijora! Așa suntem noi.”

DESPRE GLUMĂ

Gata cu intermediarii, să vină Dumnezeu!

Graffito din Buenos Aires, înainte de
vizita Papei Ioan Paul al II-lea din 1987

Spre deosebire de umorul naiv, destins și candid al brazilienilor, argentinienii se amuză subtil și rafinat. Zâmbetul amabil cu care se salută se poate transforma în hohote de râs, pe măsură ce dansul glumei se desfășoară, lent sau alert, către final. „În noi există pornirea de a fi mereu comici, de a face glume și bancuri și de a relaționa totul cu buna dispoziție”, îmi spunea între două bancuri spontane un tânăr inginer dornic de o discuție despre propria cultură.

Gluma argentiniană destinde pentru că imprimă un echilibru între persoana care invită la râs și interlocutorul său, care, surprins de noutate, reușește rapid să decodeze mesajul, să-l împărtășească și să se amuze. În acest punct, spectatorul intră în intimitatea celui care l-a făcut să râdă, iar dialogul și conexiunea își găsesc locul la fel de spontan precum însuși comentariul care le-a creat. Câte o remarcă făcută într-un magazin din Buenos Aires se poate naște din subtilități neașteptate, de exemplu, în mijlocul unei scene în care vânzătorul îi întinde cumpărătorului

punga cu alimente. O clipă doar și apare unda comică, variind de la glumă rafinată la aforism, urmată de râsetele celor din jur și, negreșit, de o replică la fel de inteligentă, naturală precum o clipire. Uneori, senzația că gluma este inevitabilă dă ființă însuși dialogului – argentinienii par să înceapă discuția doar pentru a avea ocazia să râdă. Se intuiește, deseori, adierea regizorală a spiritul comic local. Este explozia de comentarii înțelepte, ironie tăioasă, imaginație copleșitoare și râset nestăvilite care au produs comedii desăvârșite pe care doar soarta nebinevoitoare a Argentinei le-a ținut departe de reputația mondială.

Merită menționată butada lui Carlos Bilardo, fost antrenor al echipei naționale de fotbal: „Femeia este ca un jucător: dacă nu vrea într-o anumită poziție, nu trebuie să insiști.” În mijlocul unei stagnări a metroului (fapt banal la Buenos Aires, încetinit de permanente greve și proteste sindicale), o doamnă așezată lângă mine a comentat ironic cele 10 minute de așteptare: „Și se mai spune că metrourul e cel mai rapid mijloc de transport!” Comentariul nu detronează însă replica unui vânzător de ziare, pe care îl întrebam, sec, unde se află „Independența” – referire la bulevardul *Independencia*. Replica a urmat sub formă de întrebare rapidă: „Independența femeii sau a bărbatului?” În mod neașteptat, vânzătorul s-a lansat într-o lungă reflecție asupra dragostei, a vieții de familie și a altor chestiuni existențiale, încheind cu un zâmbet critic îndreptat către pânza cu care ștergea chioșcul de ziare. Mi-a explicat că îl înlocuia temporar pe fiul său care însă întârzia dincolo de ora stabilită. A conchis: „Băiatul meu trebuie să fie ocupat acum. Nu știu cum de-a ieșit așa afemeiat! Îți vine să crezi?”

Resemnați spectatori ai străzii, vânzătorii de ziare din Buenos Aires produc sfaturi, comentarii, opinii și au un potențial de glumă mereu demonstrabil. Cu altă ocazie, îl întrebam pe unul dintre ei de ce ghidul liniilor de autobuz (o carte la modă înainte de epoca aplicațiilor pe telefonul mobil) era atât de scump la chioșcul lui. Înainte de a-mi termina întrebarea, mi-a răspuns, cu promptitudinea actorului care și-a învățat replica de comedie italiană: „Pentru că și eu trebuie să trăiesc. Am trei neveste!”

DESPRE FAMILIARITATE ȘI PUTEREA DE A RÂDE

— *Mamă, tu știi vreun Sergio?*

— *Cine nu știe vreun Sergio?*

Dialog antologic din comedia

*Esperando la carroza, (În așteptarea
carului mortuar), 1985*

Dialogul redat în motto are loc în următoarea situație: unul dintre personaje, alcoolic, primește un telefon de la vărul său, Sergio. Prea beat ca să-și amintească cine este Sergio, care văr este la telefon și să înțeleagă despre ce e vorba, el își întrebă mama senilă dacă știe vreun Sergio. Replica bătrânei a ajuns nemuritoare.

O anecdotă deja clasică îl definește astfel pe argentinian: un italian cu nume spaniol care se crede englez. Ironia nu rezistă mai mult de câteva clipe; argentinianul de rând are cel puțin una dintre ascendențele menționate mai sus. Melanjul etnic local anulează convingerile fabricate în mintea europeanului care se așteaptă să cunoască o țară populată exclusiv de oameni cu pielea închisă, descoperind în schimb că nu există o fotografie tipică de pașaport argentinian. Fiziomiile pot aparține oricărui popor, iar în marile

orașe influența sângelui indian s-a plecat de mult în fața metisajului european, alimentând o mândrie ce uneori se plimbă în vecinătatea aroganței – argentinianul are certitudinea, susținută și de educația școlară, că este cel mai alb și mai civilizată dintre sud-americieni.

Dar cum se definește argentinianul în mijlocul argentinienilor? Probabil cele mai autentice și mai rezistente coordonate ale vieții lui sunt simțul conviețuirii și certitudinea apartenenței la un popor care, de sub învelișul permanent tulburat de sărăcie, violență și nedreptate, nu își permite să ia calea dezbinării. Această marcă identitară se reflectă în primul rând în manierele impecabile a căror defilare nu are nimic din rigiditatea britanică sau din ipocrita amabilitate franceză. Sunt politicoși până la exces, dar convingători, foarte prietenoși și însoțiți de un zâmbet care îl provoacă pe cel al interlocutorului. Unei astfel de atitudini nu îi poți răspunde fals, nici nu ai avea când. Nu poți apuca arma respingerii în fața cuceririi totale. Invitat să parcurgi traseul ludic al unei priviri sau al unui dialog, trăiești momentul departe de umbra ostentației și de grimasa bunăvoinței forțate.

Vorbitorului de spaniolă primele clipe în Argentina îi dezvăluie o lume puțin preocupată de protocol – oamenii se tutuiesc, într-o completă și entuziastă neglijare a termenului „dvs.”. Utilizat doar cu referire la persoane în vârstă sau cu titluri importante, ori în situații formale, „dvs.” aproape a dispărut din vocabularul ultimilor 20-30 de ani. În metrou, în magazin, pe stradă, la serviciu, oamenii trăiesc candoarea lui *vos* (pronume exclusiv local, echivalentul lui *tú* din spaniola celorlalte culturi) cu certitudinea cu care își savurează apartenența la propria

familie. Există aici ceva de film italian, cu exuberanța siciliană a sărăciei tradiționale din cartierul extins, care îi adună pe toți, dărâamând ziduri și inhibiții. Familiaritatea comportamentului social argentinian este, indubitabil, una dintre mărcile moștenirii de imigranți.

Aduși din îndepărtata Europă de vapoare nerăbdătoare și speranțe ingenuie, strămoșii argentinienilor de azi se găseau în fața lumii noi și a patriei care aștepta să fie construită. Țară nouă, Argentina își datorează existența și identitatea imigranților care nu au încetat să sosească până în ultimele decenii. Covârșitorul proiect presupune o solidaritate străină de discriminări și diferențe, trăsătură care s-a menținut pe tot parcursul istoriei țării. Astăzi, oamenii se salută invariabil cu „ce faci/cum îți merge/ce mai e nou?”, formule amabile fixe, dar cordiale, și își manifestă familiaritatea atât față de cei cunoscuți cât și față de cei întâlniți pentru prima dată. Iar dincolo de acest cod acceptat cu bonomie, spiritul conviețuirii se citește, mai mult decât în alte culturi latinoamericane, în abundența de termeni afectuoși pe care doar subtilitatea, umorul și ludicitatea societății care i-au produs îi pot decoda. Imposibil de tradus literal, căci ar provoca uimire sau confuzie, termenii de alint pe care argentinianul mediu îi folosește în dialogurile curente cu familia, prietenii și cunoscuții reamintesc că, în diversitatea ei etnică, Argentina este mai omogenă decât multe alte culturi ale zonei. La origine pur descriptivi, termeni precum „gras”, „negru”, „chel”, „slab”, „nebun”, cu variantele lor feminine, îndulcesc adresarea informală cu o plasticitate comică, de o candoare surprinzătoare. Uneori, intervin și excese – termenul de alint referitor la soție, fiică sau altă femeie apropiată este, nici mai mult, nici mai puțin decât